

ერთი ავტოგრაფი მთის წმ. გიორგის მონასტრის XVII საუკუნის ისტორიიდან – მონასტარში „დადგინებული“ ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსის სვიმონ ჩხეტიძე

ნიკოლოზ ჟღენტი

1897 წელს, თ. ჟორდანიამ, „ქრონიკების“ II ტომში გამოაქვეყნა იმერეთის მეფე გიორგი III-ის (1604-1639) მიერ 1637 წელს გაცემული შეწირულობის საბუთის ფრაგმენტი.

საბუთის დედანი დაკარგულია. ქვემოთ მოყვანილია საბუთის ფრაგმენტის ტექსტი თ. ჟორდანიასეული პუბლიკაციის მიხედვით.

ქ. ...ჩუენ [მეფემან გიო]რგი და ძემან ჩემმან [პირმშობა] ალექსანდრე და მამ[უკამა მოგაჴსენეთ ესე] შესანირაჲი თქუენ – მხნესა მხედარ[სა წ(მიდ)ასა გიორგის?] და მას შინა დადგინებულსა ნიკოლოზწმინდელსა ჩხეტიძესა პატრონსა სვიმონს... შემოგვინირავს ჩ(უე)ნი კერძი ესფოფოა მღრ-დელაძე... ქკს :ტკე: მეფე გი მონა ღა. (ჟორდანია 2018: 452).

როგორც საბუთის ამ ფრაგმენტიდან ირკვევა, საბუთის გამცემი იყო გიორგი მეფე, ძეებთან – ალექსანდრე და მამუკასთან ერთად. ხოლო შეწირულობის ადრესატი წმ. გიორგის სახელობის ეკლესია¹ და მასში დადგენილი ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძე (XVII საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისი – 1639) (გაფრინდაშვილი 2015: 234-235, 256). შეწირულობას წარმოადგენდა მეფის „კერძი“ ანუ მეფის კუთვნილი გლეხი მღრდელაძე. საბუთი გაცემული ყოფილა ქორონიკონსა ტკე, ანუ 1637 წელს (1312+325). საბუთს ასევე ახლდა მეფე გიორგის ბეჭედი წარწერით „მეფე გ(იორგ)ი მონა ღ(მრთის)ა“ (ქარაგმის გახსნა ჩემია – ნ. ჟ.).

მიუხედავად იმისა, რომ თ. ჟორდანიას გამოქვეყნებული აქვს საბუთის მხოლოდ მცირე მონაკვეთი, ეს მცირე ფრაგმენტიც ძალიან საინტერესო ცნობებს გვანდის. კერძოდ: შეწირულობის დროისათვის ანუ 1637 წელს სვიმონ ჩხეტიძე იყო ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი და იგი დადგენილი ყოფილა წმ. გიორგის რომელიღაც ტაძარში.

სვიმონ ჩხეტიძე თავისი დროის უაღრესად მნიშვნელოვანი ისტორიული ფიგურა გახლდათ.

სვიმონ ჩხეტიძე. ბიოგრაფიული ცნობები (ზოგადი მიმოხილვა).

სვიმონი ძირძველი არგვეთელი დიდებულების – ჩხეტიძე/ჩხეიძეების საგვარეულოს ეკუთვნოდა. იმერეთის ამ უძველესი ფეოდალური საგვარეულოს წარმომადგენლები განსაკუთრებულ წარმატებებს აღწევნენ გვიანი შუა საუკუნეების იმერეთის სამეფოს პოლიტიკურ თუ საეკლესიო წრეებში (სოსელია 1973: 25-51). XV საუკუნის ბოლოს ჩხეტიძეები რაჭის ერისთავებიც კი ხდებიან და XVIII საუკუნის ბოლომდე, რაჭის საერისთავოს გაუქმებამდე, ინარჩუნებენ ამ თანამდებობას (სოსელია 1973: 74-119). სწორედ XV საუკუნის ბოლოდან ჩხეტიძეთა/ჩხეიძეთა ძირითადი საგვარეულო უნდა გაყოფილიყო ორ – იმერულ და რაჭულ შტოდ.

საისტორიო წყაროებში სვიმონ ჩხეტიძე პირველად ზემო ხსენებულ 1637 წლის შეწირულობის წიგნში იხსენიება. იგი ამ დროს წმ. გიორგის რომელიღაც ეკლესიაშია დადგენილი და მეფე ამ ეკლესიის მფარველ წმ. გიორგის ხატს და უშუალოდ ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსს სწირავს მის კერძ მღრდელაძეს. სვიმონი ნიკორწმინდელი უნდა ყოფილიყო გიორგი III-ის მემკვიდრის – ალექსანდრე III-ის დროსაც, რომელიც მამის გარდაცვალების წელს – 1639 წელს გამეფდა.² 1639 წელსვე გარდაიცვალა აფხაზეთის კათალიკოსი მალაქია, რომელსაც ხონელობაც ჰქონია შეთავსებული. ამ დროიდან ხონელ მღვდელთმთავრად სწორედ სვიმონ ჩხეტიძე, ან უკვე ყოფილი ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი გვევლინება. ხონელობის პერიოდში სვიმონს აღმშენებლობითი სამუშაოებიც ჩაუტარებია. მეფე ალექსანდრე III-ის (1639-1660) პერიოდში სვიმონს მწვავე კონფლიქტი მოსვლია თავად ნიჟარაძესთან. საქმე სასამართლომდეც კი მისულა, სადაც სვიმონს გაუმარჯვია. სვიმონ ჩხეტიძე 1651 წელს უკვე ქუთათელ მღვდელთმთავრად იხსენიება (გაფრინდაშვილი 2015: 198-199). ქუთათელი მიტროპოლიტი სვიმონ ჩხეტიძე 1660 წელს აფხაზეთის კათალიკოსიც გამხდარა (ჟორდანია 2018: 476); (გაფრინდაშვილი 2015: 111-112); (ქორიძე 2000: 155). საინტერესოა, რომ საისტორიო საბუთებში და წარწერებში

სვიმონი ქუთათელ-ჭყონდიდელად, ასევე კათალიკოს-ქუთათელადაც იწოდებოდა (ბოჭორიძე 1995: 53-54); (ოთხმეზური და სხვები 2007: 167). 1663 წლის 26 ივლისს, კათალიკოსმა სვიმონმა და მისმა ძმამ – სახლთუხუცესმა სეხნია ჩხეიძემ, გაენათელ გედეონ ლორთქიფანიძესთან ერთად, იმერეთში გაამეფეს ბაგრატ IV (1660-1661, 1663-1668, 1669-1678, 1679-1681) (ჯორდანია 2018: 477). სვიმონი 1666 წლის 11 ოქტომბერს გარდაიცვალა (ჯორდანია 2018: 483).

ამგვარად, სვიმონ ჩხეტიძე ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული სასულიერო და პოლიტიკური მოღვაწე იყო XVII საუკუნის დასავლეთ საქართველოში.³

ბუნებრივია, რომ ასეთი მნიშვნელოვანი ისტორიული პირის ბიოგრაფიის ადრეული ეპიზოდი, რაც თ. ჯორდანისა მიერ გამოქვეყნებული 1637 წლის საბუთის ფრაგმენტში გვხვდება, საჭიროებს დეტალურ განხილვას და შესწავლას.

ამ კუთხით ჩნდება შემდეგი კითხვები:

1. რომელი წმ. გიორგის ხატი და ეკლესია იგულისხმება აღნიშნულ საბუთში?
2. რატომ იყო დადგენილი ამ დროს ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძე არა საკუთარი ეპარქიის საკათედრო ტაძარში – ნიკორწმინდაში, არამედ რომელიღაც წმ. გიორგის სახელობის ეკლესიაში?

ვეცდები აღნიშნულ კითხვებს თანმიმდევრულად გავცე პასუხი.

ეხებიან რა სვიმონ ჩხეტიძის ბიოგრაფიას, აღნიშნულ საბუთს მრავალი მკვლევარი ახსენებს საკუთარ ნაშრომში, თუმცა, მასში მოხსენიებული წმ. გიორგის ეკლესიის იდენტიფიკაციის მცდელობას ადგილი აქამდე არ ჰქონია.

ბ. ლომინაძისა და თ. ქორიძის აზრით, სვიმონ ჩხეტიძე 1637 წელს ქუთათელი მიტროპოლიტი გამხდარა. თუმცა, უცნობი რჩება თუ როგორ მივიდნენ მკვლევრები ამ დასკვნამდე (ლომინაძე 1954: 133); (ქორიძე 2000: 153).

სვიმონ ჩხეტიძის ბიოგრაფიის აღწერისას 1637 წლის ამ საბუთს იმონებენ ასევე გ. მჭედლიძე და მ. კეზევაძე, თავიანთ წიგნში „ქუთაის-გაენათის ეპარქია (ისტორია და თანამედროვეობა)“. ავტორ(ებ)ი საბუთის განხილვისას არ ახდენენ საბუთში მოხსენიებული წმ. გიორგის ეკლესიის ზუსტ იდენტიფიკაციას. თუმცა, აღნიშნული თავის მომდევნო აბზაცი შემდეგი სახით გრძელდება:

გიორგი III-სა და მისი ოჯახისათვის (დასახელებულ პირებს პლუს მეფის თანამეცხედრე – დადიანის ასული თამარი) რომ რაჭის გლეხების გელათისათვის (ხაზი ჩემია – ნ. ჟ.) შეწირვა უცხო რამ არ იყო, ამას აჩვენებს მათი სახელით იმავდროულად (1637) გაცემული საბუთი, რომლის მიხედვითაც, გელათის მონასტრისათვის მას შეუწირავს ქელიშის საყდარი მისი მამულით, ბაჯს – სასახლე თავისი მოჯალაბეებით, ზნაკვასა და ჯვარისაში მცხოვრები 4 კომლი გლეხი მათი კუთვნილი ნაკვეთებით. ამ შემთხვევაში სვიმონ ჩხეტიძე მოხსენიებული არ არის, ალბათ იმიტომ, რომ იგი საბუთის გაცემის დროს ნიკორწმინდელი აღარ იყო (კეზევაძე, მჭედლიძე 2008: 209-210).

ამგვარად, ამ მონაკვეთიდან ჩანს, რომ წიგნის ავტორ(ებ)ის აზრით ჩვენთვის საინტერესო 1637 წლის საბუთის შინაარსი, მეორე – ასევე 1637 წლის საბუთის მსგავსად, გელათისადმი შეწირულობას წარმოადგენს. ლოგიკურად, 1637 წლის პირველი საბუთის წმ. გიორგის ეკლესია, როგორც ჩანს, გელათის წმ. გიორგის ეკლესიასთან გააიგივეს.

რამდენადაც ჩემთვის ცნობილია, 1637 წლის საბუთში მოხსენიებული წმ. გიორგის ეკლესიის იდენტიფიკაციის მცდელობას სხვა მკვლევრების მიერ ადგილი აღარ ჰქონია.

საბედნიეროდ, ჩვენამდე შემორჩა თ. ჯორდანისა მიერ გამოქვეყნებული 1637 წლის განსახილველი საბუთის ფრაგმენტის დედნის საფუძველზე XIX საუკუნეში შედგენილი ანოტაცია, რომელიც აღმოჩნდა საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს ცენტრალური საისტორიო არქივის №1451 ფონდში⁴ დაცულ საქმე №16-ში. საქმის №547-552 საბუთების (საერთო ჯამში 6 ერთეული) ანოტაციები წარმოადგენენ მთის წმ. გიორგის მონასტრის კუთვნილ საბუთებს.

მთის წმ. გიორგის მონასტერი, რომელიც დღეს ლეკნარის, ასევე „მთასაყდარის“ სახელწოდებებითაა ცნობილი სამეცნიერო ლიტერატურაში, ქვემო რაჭაში, რაჭის ქედზე, წმ. გიორგის მთაზე, მაღალ კლდეზეა აღმართული და თარიღდება დაახლოებით IX საუკუნის II ნახევრიდან X საუკუნის I ნახევრით, მთავარი ნაგის ჩრდილოეთ მინაშენი X საუკუნის დასასრულით ან XI საუკუნის პირველი მესამედით, დასავლეთ მინაშენი კი უფრო მოგვიანო პერიოდით (დვალი 1968: 155-165); (ბოჭორიძე 1995: 85-90). მონასტრის კოორდინატებია – 42°26'10.45"; 42°58'32.15" (სურ. 1).

№1451 ფონდის საქმე №16-ში რიგით 549-ე საბუთის ანოტაცია წარმოადგენს ჩვენთვის საინტერესო 1637 წლის საბუთის დედნის ანოტაციას. ქვემოთ მომყავს მისი ტექსტი.

№549

მეფის გიორგისგან, ქრისტე ტყე წელსა

მისვე წ(მიდ)ის გიორგის ეკლესიისადმი, რომ იმან შესწირა ამ ეკლესიას რაჭაში ერთი ყმა ფაფუა მღვდელადე ყოვლის მისის ქონებითა და დაიდვა მარიამობის დღესასწაულის დღეს წირვა მღვდელთმთავრით და კრებულით მისით.

ამის ნამდვილს თავი აქვს წახეული მარცხენის მხრით ექვსს სტრიქონის დასატყვენელზე და უკანა პირის დასასრულში აზის ერთი ბეჭედი მისივე გიორგი მეფისა და დამონებული არს იმერეთისა სასამართლოსა შ(ინ)ა 1822 წელსა № 25-თა.

იოანე

1637 წლის დაკარგული საბუთის ეს ლაკონიური აღწერილობა მნიშვნელოვნად ავსებს თ. ჟორდანიას მიერ გამოქვეყნებული საბუთის ფრაგმენტს და უძვირფასეს დამატებით ცნობებს გვანდის ჩვენთვის საინტერესო საკითხებზე.

დავინწყით იმით, რომ საბუთში მოხსენიებული წმ. გიორგის ეკლესია, სადაც დადგენილი იყო სვიმონ ჩხეტიძე, მთის წმ. გიორგის მონასტერი აღმოჩნდა, და არა გელათის წმ. გიორგის ეკლესია, როგორც ამას გ. მჭედლიძე და მ. კეზევაძე ვარაუდობდნენ.⁵ როგორც უკვე ვახსენე, აღწერილი საბუთი ეკუთვნის მთის წმ. გიორგის მონასტრის საბუთების ანოტაციების ჯგუფს. საბუთის აღმწერი ვინმე ივანე, ისევე როგორც სხვა დანარჩენი საბუთების აღწერილობების ავტორები, ტექსტს იწყებს დაზუსტებით, რომ ეს საბუთიც, წინა ორი (547-ე და 548-ე) საბუთის მსგავსად, მთის წმ. გიორგის მონასტერს ეკუთვნოდა („მისვე წ(მიდ)ის გიორგის ეკლესიისადმი...“).⁶

თ. ჟორდანიას პუბლიკაციიდან ვიცოდით, რომ მეფე გიორგიმ სვიმონ ნიკორწმინდელს და წმ. გიორგის ეკლესიას შესწირა ეს ფოფოა მღვდელადე. დედნის აღწერილობიდან კი ზუსტდება, რომ ამ გლეხის სახელი იყო ფაფუა (და არა ეს ფოფოა)⁷ და რომ ის რაჭაში ცხოვრობდა.⁸

მართალია, თ. ჟორდანიას გამოქვეყნებული ფრაგმენტისგან განსხვავებით, დედნის აღწერილობაში სვიმონ ჩხეტიძე არაა პირდაპირ ნახსენები, მაგრამ სწორედ ის უნდა იგულისხმებოდეს იმ მღვდელმთავარში, რომელსაც, მონასტრის კრებულთან ერთად, მარიამობის დღესასწაულზე, მიცემული შეწირულობის სანაცვლოდ დაევალია წირვის ჩატარება გიორგი მეფისათვის.⁹

ამგვარად, 1637 წლის შეწირულობის საბუთის XIX საუკუნეში შედგენილი აღწერილობისა და საბუთის ფრაგმენტის თ. ჟორდანიასეული პუბლიკაციის მიხედვით ვიტყვობთ, რომ 1637 წლისათვის ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძე დადგენილი (გამწესებული) იყო მთის წმ. გიორგის მონასტერში. ამ წელს მეფე გიორგიმ მას, როგორც ნიკორწმინდელ მღვდელმთავარს, და მთის წმ. გიორგის მონასტერს, როგორც ნიკორწმინდის ეპარქიის მონასტერს, საკუთარი ქონებიდან შესწირა რაჭაში მცხოვრები ფაფუა მღვდელადე, რის სანაცვლოდაც მღვდელმთავარსა და მონასტრის საძმოს, მარიამობის დღესასწაულზე – მთის წმ. გიორგის მთავარ დღეობაზე – უნდა ჩატარებინათ წირვა მეფისათვის. ეს მიუთითებს იმაზე, რომ სვიმონ ნიკორწმინდელი არა მხოლოდ ცხოვრობდა მთის წმ. გიორგის მონასტერში, არამედ მოწესეც იყო და წირვა-ლოცვასაც ატარებდა.

ამგვარად, აღნიშნული კვლევის პირველი საკითხი – თუ წმ. გიორგის რომელ სალოცავში იყო დადგენილი ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძე 1637 წლისათვის – უკვე გამორკვეულია. ახლა კი განვიხილოთ ამ მოვლენის შესაძლო მიზეზები.

ვფიქრობ, ნიკორწმინდელი მღვდელმთავრის სვიმონ ჩხეტიძის მთის წმ. გიორგის მონასტერში გამწესებას დროებითი სახე უნდა ჰქონოდა და ეს აქტი ორი ყველაზე რეალური შესაძლო მიზეზით უნდა აიხსნას:

1. ნიკორწმინდის საეპიკოპოსო ტაძარში ღვთისმსახურება დროებით შეჩერებული იყო ტაძრის მნიშვნელოვნად დაზიანების ან მიმდინარე აღდგენითი სამუშაოების გამო;
2. ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძე შიდა ფეოდალური დაპირისპირების მხარეს წარმოადგენდა და კონკრეტულ პერიოდში აღარ დაედგომებოდა საკუთარ საეპიკოპოსო ტაძარსა და რეზიდენციაში, რის გამოც იგი დროებით, ნიკორწმინდიდან დასავლეთით, დაახლოებით 10 კილომეტრის დაშორებით მდებარე რაჭის ქედზე, წმ. გიორგის მთაზე მდებარე მონასტერში დაადგინეს.

რამდენადაც ჩემთვის ცნობილია, არც ჩვენამდე შემორჩენილი წერილობითი წყაროები და არც ნიკორწმინდის ტაძრის არქიტექტურული ფენები არ გვაძლევენ რაიმე მცირე მიზეზსაც კი, რომ 1637 წლისათვის ნიკორწმინდაში რაიმე სერიოზული ნგრევა ან რესტავრაცია მოვიაზროთ. XVII საუკუნეში ნიკორწმინდის ტაძრის ყველაზე მნიშვნელოვან ცვლილებად მისი ხელახლა მოხატვა უნდა ჩაითვალოს, თუმცა, ეს არ უნდა ყოფილიყო საკმარისად სერიოზული მიზეზი, რომ ადგილობრივ მღ-

ვდელმთავარს აქ მსახურება ვერ შეძლებოდა და თუნდაც დროებით სულ სხვა მონასტერში გაემწესებინათ.¹⁰ ამგვარად, პირველი მიზეზი, ჩემი აზრით, გამოსარიცხია.

რაც შეეხება შიდა ფეოდალურ დაპირისპირების მიზეზს, არც ამის შესახებ გვაქვს პირდაპირი ცნობები. თუმცა, სხვადასხვა წერილობით წყაროში არსებული ცნობების შეჯერება საინტერესო სურათს ქმნის სწორედ ამ მეორე შესაძლო მიზეზის სასარგებლოდ.

XVII საუკუნის დასავლეთ საქართველოს ისტორია სწორედ გაუთავებელი შიდა ფეოდალური დაპირისპირებებითაა ცნობილი. მ. რეხვიაშვილი ამ საუკუნეში დასავლეთ საქართველოში შექმნილ სიტუაციას ასე ახასიათებს: „ყველა-ყველას წინააღმდეგ“ (რეხვიაშვილი 1978: 7).

ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში ქვემო რაჭის უდიდესი ნაწილი წულუკიძეთა სათავადოში შედიოდა, ხოლო ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო ტაძარი მათი საძვალე ანუ საგვარეულო სასაფლაო იყო (სოსელია 1981: 43-46).

როგორც ზემოთ ითქვა, სვიმონ ნიკორწმინდელი იმერელი ფეოდალური სახლის – ჩხეიძე/ჩხეტიძეების წევრი იყო, ხოლო ამ საგვარეულოს მეორე შტო – რაჭის ერისთავობას ფლობდა.¹¹ XVII საუკუნის I ნახევარში, კონკრეტულად კი 1637 წლის ახლო პერიოდში წულუკიძეთა და ჩხეიძე/ჩხეტიძეების არც ერთი შტოს ვინრო ფეოდალური დაპირისპირება წყაროებიდან არ იკვეთება. თუმცა, იმერელი ჩხეიძე/ჩხეტიძეებისა და რაჭველი წულუკიძეების დაპირისპირება აშკარაა უფრო ფართო ჭრილის ისტორიულ პროცესში: იმერეთის მეფეების – გიორგი III-ს, ალექსანდრე III-სა და ლევან II დადიანს შორის მიმდინარე მრავალწლიან სისხლიან კონფლიქტში. ამ დაპირისპირებაში იმერელი და რაჭველი ჩხეიძე/ჩხეტიძეები იმერეთის მეფეთა ბანაკში არიან. იმერეთის სამეფო კარი იმერელ ჩხეიძე/ჩხეტიძეებთან დამოყრდნობულიც კი იყო (სოსელია 1973: 39-40).

იმავ პერიოდში, წულუკიძეთა გვარის მეთაური ქაიხოსრო უნდა ყოფილიყო, ხოლო მისივე სახლიკაცი უნდა ყოფილიყო პაატა წულუკიძე (სოსელია 1981: 50), რომელიც წყაროებით ცნობილია როგორც პაატა „წუნკი“. ქაიხოსრო წულუკიძე საერთოდ არ ჩანს ჩვენთვის საინტერესო პროცესებში. პაატა წულუკიძე კი მეფისა და დადიანის დაპირისპირების ერთ-ერთი მთავარი ფიგურანტია. ვახუშტი ბატონიშვილის მიხედვით,

[...] მეფემან გიორგი შერისხა რაჟსამე ზედა წულუკიძე პაატას და მიუხუნა მამულნი, და პაატა წარვიდა ლევან დადიანისა თანა. [...] არამედ ამან პაატამ (რომელსა უწმობდნენ წუნკად უძღურებისათჳს, რამეთუ იყო კუტი) უმეტესად შთაუდვა ლევანს მტერობა გიორგი მეფისა და მარადის განუზრახვიდა (ყაუხჩიშვილი 1973: 825-826).

ბერი ეგნატაშვილის მიხედვით კი პაატა „წუნკი“ ალექსანდრე მეფეს გაუძევებია:

ხოლო იყო მუნ წულუკიძე პაატა წუნკი, მკელობელი, მეყვსი და თანა-განმზრახი დადიანის ლევანისა. და ესე, პირველვე განძებული მეფის ალექსანდრესაგან სამყოფთაგან თჳსთა, ლტოლვილი წარვიდა ოდიშსა და მიერთო დადიანსა ლევანსა და დიდად მტერ იყო იმერეთის მპყრობელისა ალექსანდრესი (ყაუხჩიშვილი 1959: 429).

არქანჯელო ლამბერტი 1635 წლის ამბების თხრობისას პაატა წულუკიძეს უკვე დადიანის ვეზირად იხსენიებს (მერკვილაძე, გაბისონია 2012/2013: 243). შესაბამისად, პაატა წულუკიძის განდევნა საკუთარი სამფლობელოდან გიორგი III-ის მიერ უნდა მომხდარიყო. არის მოსაზრება რომ ეს ამბავი 1622 წლამდე მოხდა (სოსელია 1981: 49). პაატა „წუნკი“ დადიანის კარზე მალევე დანიშნურდა და ცხოვრების ბოლომდე (1656) მისი ერთგული ვეზირი იყო (სოსელია 1981: 64-65).¹² იტალიელი მისიონერი ჯოზეფე ჯუდიჩე მილანელი მას დადიანის შემდეგ მეორე პირადაც კი ასახელებს (გიორგაძე 1964: 110). პაატა წულუკიძეს განსაკუთრებული ზიზღი ახასიათებდა იმერეთის მეფეთა მიმართ, რაც განსაკუთრებით გამოიხატა 1648 წელს, როდესაც დადიანის ტყვეობაში მყოფი მამუკა ბატონიშვილის (ალექსანდრე III-ის უმცროსი ძმა, რომელიც, სხვათა შორის, ჩხეიძეთა სიძე იყო) განთავისუფლებისათვის თითქმის წარმატებით დამთავრებული მოლაპარაკებები ჩაშალა, რასაც მოგვიანებით (1653 წელს) მამუკას სასტიკი წამება და სიკვდილით დასჯაც მოჰყვა (რეხვიაშვილი 1978: 45-47).

ამგვარად, ვხედავთ, რომ ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში იმერეთის მეფეებისა და ლევან II დადიანის სისხლისმღვრელ დაპირისპირებაში იმერელი ჩხეიძე/ჩხეტიძეები, და მათ შორის სვიმონ ჩხეიძე, იმერეთის მეფეთა ბანაკშია, ხოლო პაატა წულუკიძე დადიანის ბანაკშია და ერთ-ერთი მთავარი მოქმედი პირია. შესაბამისად, დიდი ალბათობით, ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძის 1637 წლის მთის წმ. გიორგის მონასტერში ყოფნა სწორედ იმით უნდა იყოს გამოწვეული, რომ მას, როგორც

მეფის ერთგულ პირსა და ჩხეიძე/ჩხეტიძეთა ფეოდალური სახლის წარმომადგენელს ავინოვებდნენ მეფის განდევნილი და დადიანის კარზე დანიშნულებული პაატა წულუკიძის ფეოდალური სახლის წევრები, რომელთა სათავედ მომხმარებელი მდებარე საძვალე მონასტერიც ამავე დროს ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსის საკათედრო ტაძარი იყო.¹³ ვფიქრობთ, ეს არის ყველაზე ლოგიკური ახსნა იმისა, რომ ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი 1637 წლისათვის მთის წმ. გიორგის მონასტერშია გამწესებული.¹⁴

კონკრეტულად როდის და ვის მიერ უნდა მომხდარიყო ეს აქტი? ამის დასადგენად საჭიროა ყურადღება გავამახვილოთ 1637 წლამდე ცოტა ხნით ადრე მიმდინარე მოვლენებზე.

1634 წლისათვის როსტომ ხანმა და დადიანმა, პოლიტიკური კავშირის გასაბმელად დამოყვრება გადაწყვიტეს. ამ მიზნით ისინი ერთმანეთის შესახვედრად დაიძრნენ. გიორგი III ხელავდა, რომ მის წინააღმდეგ ძლიერი კოალიცია იქმნებოდა და გადაწყვიტა ემოქმედა. მან გზა არ მისცა იმერეთის საზღვართან მისულ როსტომს, რის გამოც როსტომი სამცხეში გადავიდა და ოცხეში დადგა. იმერეთში შემოსულ ლევან დადიანს კი გზა გადაუჭრა და მოსალოდნელი ბრძოლისათვის დაიწყო მზადება. თუმცა, მტრის ბანაკის დასაზვერად მცირე ამალით წასული მეფე გიორგი დადიანის ხალხმა შეიპყრო. გამარჯვებული ლევან დადიანი და სამცხიდან გადმოსული როსტომ მეფე ერთმანეთს საჩხეიძეოში (!) კაკას ხიდთან შეხვდნენ. დადიანი თავის სამთავროში დაბრუნდა, როსტომი კი, უკვე იმერეთის გავლით თბილისში, სადაც ქორწილი გადაიხადა (ჟორდანიას 2018: 463). მეფის ტყვეობიდან დახსნა მხოლოდ ორი წლის შემდეგ გახდა შესაძლებელი დიდი გამოსასყიდის გადახდის სანაცვლოდ (რეხვი-აშვილი 1978: 37-41). ამგვარად, გიორგი III ტყვეობიდან დაახლოებით 1636 წლისათვის უნდა გაეთავისუფლებინათ. ჩემი აზრით, დადიანის ეს ბრწყინვალე გამარჯვება და გიორგი III-ის ორწლიანი ტყვეობა შესაფერისი დრო იყო იმისათვის, რომ დადიანის მომხრეებს შეევიწროვებინათ იმერეთა მეფის მომხრეები. დიდი ალბათობით სწორედ ამ დროს – 1634-1636 წლებში – მომძლავრებულ წულუკიძეთაგან მომდინარე ზეწოლის გამო მოხდა ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძის გადაყვანა ნიკორწმინდიდან მთის წმ. გიორგის მონასტერში.¹⁵

თ. ჟორდანიას გამოქვეყნებული საბუთის ფრაგმენტის ტექსტიდან გიორგი III ნიკორწმინდელ სვიმონ ჩხეტიძეს წმ. გიორგის მონასტერში „დადგინებულს“ უწოდებს (იხ. ზემოთ). ამ ქმედების შესამე პირში ხსენება უნდა მიუთითებდეს, რომ ამის უშუალო ინიციატორი თუ განმახორციელებელი გიორგი III არ ყოფილა. შესაბამისად, ეს ქმედება უნდა განეხორციელებინა ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსზე იერარქიულად მაღალ საფეხურზე მდგომ სასულიერო პირს – აფხაზეთის კათალიკოსს. ამ პერიოდში (1616-1639) კი აფხაზეთის კათალიკოსი მალაქია II გურიელი იყო. იგი 1620-იანი წლებიდან ხონელობას, ასევე ცაიშელ-ჯუმათელობასაც ითავსებდა. სასულიერო წოდებების გარდა მალაქია 1625 წლიდან გურიელობასაც კი ითავსებდა (გაფრინდაშვილი 2015: 193). ყველაზე საყურადღებო კი ისაა, რომ ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში, კათოლიკე მისიონერების მოწმობითა და სხვა წყაროებითაც ჩანს, რომ აფხაზეთის კათალიკოსს დადიანი ირჩევდა (გიორგაძე 1964: 93). ასე იყო მალაქია გურიელის შემთხვევაშიც. გარდა ამისა, აფხაზეთის კათალიკოსის მამულების და უძრავი ქონების უდიდესი ნაწილი სწორედ ოდიშის ტერიტორიაზე მდებარეობდა (ლომინაძე 1966: 187-188). ყოველივე ეს მიუთითებს, რომ კათალიკოსი მალაქია, რომელსაც უნდა დაედგინა 1634-1636 წლებში ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძე მთის წმ. გიორგის მონასტერში, დადიანზე იყო დამოკიდებული და, ბუნებრივია, მისი მომხრე იქნებოდა.¹⁶

რომ შევაჯამოთ ზემოთ განხილული საკითხები, ამგვარ საისტორიო სურათს აღვადგენთ: 1634 წელს კაკას ხიდთან მომხდარი ბრძოლისას იმერეთა მეფის – გიორგი III-ის ლევან დადიანის მიერ დატყვევებამ უდიდესი პოლიტიკური და ეკონომიკური უპირატესობა მიანიჭა დადიანსა და მის მომხრეებს. იმერეთის სამეფო კარი და მათი მომხრეთა დასი განსაკუთრებით დაუცველი და უსუსური იქნებოდა 1634-1636 წლებში, როდესაც მეფე გიორგი ლევან დადიანთან იმყოფება ტყვეობაში. ამავე პერიოდით უნდა ესარგებლა ზემოთ უკვე ნახსენებ დადიანის ერთგულ ვაზირ პაატა წულუკიძეს (რომელიც ამის უწინარეს საკუთარი სამფლობელოდან – ქვემო რაჭა – სწორედ გიორგი მეფემ გააძევა) და წულუკიძეთა სათავედ მომხმარებელი მდებარე საძვალე მონასტერიც ამავე დროს ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსის საკათედრო ტაძარი იყო. ამის ერთ-ერთი გამოვლინება კი უნდა ყოფილიყო მეფის მომხრე ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძის შევიწროვება თავისივე საეპისკოპოსო რეზიდენციაში (ამავე დროს წულუკიძეთა საძვალე მონასტერში) და მალაქია კათალიკოსის (დადიანის კიდევ ერთი მომხრის) მიერ მისი გამწესება ნიკორწმინდიდან დასავლეთით, დაახლოებით 10 კილომეტრის დაშორებით რაჭის ქედზე მდებარე მთის წმ. გიორგის მონასტერში.

ასეთი საისტორიო სურათის აღდგენის სასარგებლოდ, ვფიქრობ, მეტყველებს მეფე გიორგი III-ის ზემოთ განხილული საბუთისა და კიდევ ერთი, იმავე 1637 წელს და იმავე მეფის მიერ გაცემული ზემოთ ერთხელ უკვე ნახსენები სხვა საბუთის შინაარსიც.

როგორც ვნახეთ, ზემოთ განხილული საბუთით გიორგი III თავის რაჭველ ყმას – ფაფუა მღვდელადეს – სწირავს მთის წმ. გიორგის მონასტერს და მასში გამწესებულ სვიმონ ნიკორწმინდელს. 1637 წლის მეორე საბუთით კი მეფე უკვე გელათს სწირავს რაჭის მამულებს: ჭელიშის მონასტერს¹⁷ თავის მამულებით, ბაჯის სასახლეს მოჯალაბითა¹⁸ და სახასო ალაგებით ანუ სამეფო მიწებით,¹⁹ და სხვ. (ჟორდანიას 2018: 451-452).

ამგვარად, 1637 წელს, როგორც ჩანს, დადიანის ტყვეობიდან გათავისუფლების შემდეგ, გიორგი III თავის ყმებსა და უძრავ ქონებას სწირავს მთის წმ. გიორგისა და გელათის მონასტრებს.

რით უნდა იყოს ეს გამონეწეული?

ერთი მხრივ, ეს შეიძლება გამონეწეული ყოფილიყო იმიტომ, რომ მეფის ტყვეობიდან გათავისუფლებისათვის დიდი გამოსასყიდის შეგროვებაში, მთის წმ. გიორგის მონასტრის კრებულმა, მასში დამკვიდრებულმა ნიკორწმინდელმა სვიმონმა და გელათის მონასტრის საძმომ მნიშვნელოვანი მონაწილეობა მიიღო, ხოლო სამეფო ყმებისა და ქონების მათთვის შეწირვა ვალის დაბრუნების ერთგვარი მცდელობა შეიძლება ყოფილიყო მეფის მხრიდან.

მეორეს მხრივ, ეს შეიძლება კვლავ წულუკიძეთა ფაქტორს დაევუკავშიროთ. 1637 წლის ორივე საბუთის შემთხვევაში, საქმე გვაქვს ქვემო რაჭის სამეფო ყმა-მამულთან. მეფის დატყვევება და პაატა წულუკიძის აღზევება, ბუნებრივია, ცუდად აისახებოდა სამეფო კარის გავლენასა და ქონებაზე წულუკიძეთა სათავადოს სიახლოვეში. არაა გამორიცხული რაჭის ამ ნაწილის საკუთარი ყმა-მამულის ეკლესიისათვის გადაცემა იძულებითი მანევრი ყოფილიყო მეფისათვის, რომ არ დაეშვა ამ ყმებისა და მამულების წულუკიძეთა ხელში გადასვლა. საერთოდაც, არ არის გამორიცხული, რომ ეს სახასო მამულები მანამდე სწორედ ის უძრავი ქონება ყოფილიყო, რომელიც მეფე გიორგიმ წულუკიძეებს ჯერ კიდევ პაატა წულუკის განდევნისას „მიუხუნა“.

როდემდე იქნებოდა სვიმონ ჩხეტიძე გამწესებული მთის წმ. გიორგის მონასტერში?

ამ კითხვაზე, ბუნებრივია, არ მაქვს ზუსტი პასუხი. როგორც ზემოთ აღინიშნა, სვიმონი 1639 წელს, კათალიკოსი მალაქიას გარდაცვალების შემდეგ ხდება ხონელი ეპისკოპოსი. არაა გამორიცხული ის მთის წმ. გიორგის მონასტერში სწორედ 1639 წლამდე დარჩენილიყო. მითუმეტეს, თუ მისი ამ მონასტერში გამწესების ზემოთ მოყვანილ მიზეზს გავიზიარებთ, არც 1637 წლის შემდეგ ჩანს წყაროებით რაიმე ხელსაყრელი ვითარება სამეფო კარისათვის, რომ ეპისკოპოსი სვიმონ ჩხეტიძე ნიკორწმინდაში დაებრუნებინათ. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ 1637 წლის საბუთის შეწირულობის სანაცვლოდ, მეფისათვის მთის წმ. გიორგის მონასტრის კრებულსა და ნიკორწმინდელ მღვდელმთავარს მარიამობას უნდა ჩაეტარებინათ წირვა. სამეფო კერძო შეწირულობის კონკრეტული ადრესატი მთის წმ. გიორგის მონასტერი იყო, ხოლო ნიკორწმინდელი მღვდელმთავარი ამ შემთხვევაში შეწირულობის ზოგადი ადრესატი იყო, როგორც იმ ეპარქიის ხელმძღვანელი, სადაც მთის წმ. გიორგის მონასტერი მდებარეობდა. შესაბამისად, წირვის ჩატარების ადგილიც მთის წმ. გიორგის მონასტერი იქნებოდა. ძნელია ითქვას რა კონტექსტი ჰქონდა ასეთი მსახურების დაწესებას – სვიმონ ჩხეტიძეს ნიკორწმინდელის დარჩენილი პერიოდი ამ მონასტერში უნდა გაეტარებინა, თუ ნიკორწმინდაში დაბრუნების შემთხვევაშიც მარიამობა დღეს უნდა ასულიყო ამ მონასტერში მეფისათვის წირვის ჩატარებლად.

რატომ განაწესეს ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძე მაინც და მაინც მთის წმ. გიორგის მონასტერში?

ამის მთავარი მიზეზი შეიძლება იყოს ის ყოფილიყო, რომ ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში მთის წმ. გიორგის მონასტერი, წულუკიძეთა მამულებს მიღმა იყო მოქცეული. ყოველ შემთხვევაში, წულუკიძეთათვის უპირატესი ნიკორწმინდის ფლობა იქნებოდა და მთის წმ. გიორგის მონასტერში ნიკორწმინდელის გადასვლა, გარკვეული მოლაპარაკებების კომპრომისული შედეგიც შეიძლება ყოფილიყო. გარდა ამისა, მონასტერი საკმაოდ რთულ და მკაცრ გეოგრაფიულ გარემოში მდებარეობს და, მიუხედავად იმისა, რომ ნიკორწმინდიდან დაახლოებით 10 კილომეტრითაა დაშორებული, უსაფრთხოების თვალსაზრისით ხელსაყრელი ადგილი იქნებოდა განდევნილი ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსისათვის. როგორც ჩანს, მისი საერთოდ განდევნა საეპისკოპოსოს ფარგლებს გარეთ, წულუკიძეებმა ვერ მოახერხეს.

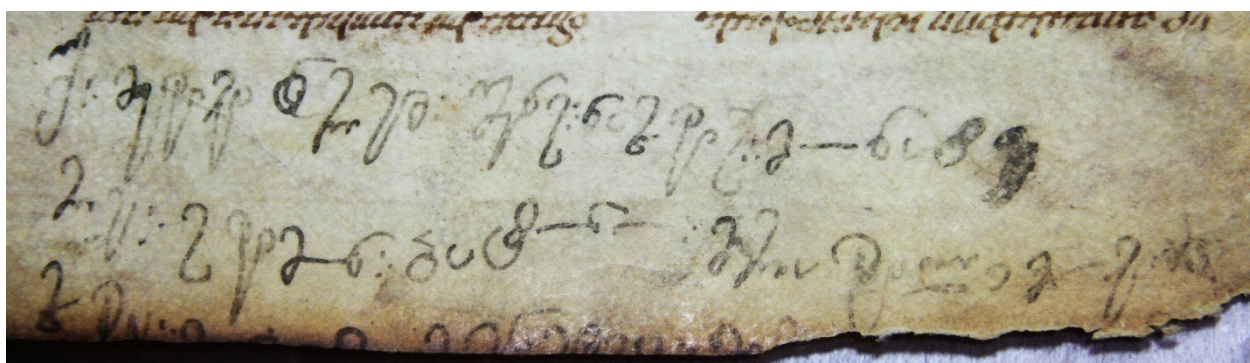
გარდა ამისა, როგორც ზემოთაც ვნახეთ, სვიმონ ჩხეტიძის ბიოგრაფიული ცნობებიდან ირკვევა, რომ იგი ძალზედ აქტიურ როლს თამაშობდა XVII საუკუნის იმერეთის სამეფო კარის ინტრიგებში. მაკარი ანტიოქიელი მას ბრწყინვალე კი უწოდებს მის მიერ განხორციელებული საქორწინო ინტრიგების გამო (თოდუა 1982: 88-122). ასეთ მკაცრ ბუნებრივ გარემოში არსებულ მონასტერში გამწესების მიზეზად, შესაძლოა, ადრეულ პერიოდშივე მსგავსი საქციელი აეღოთ საბაბად.

რა მიზეზიც არ უნდა ყოფილიყო, ფაქტია, რომ მთის წმ. გიორგის მონასტერი აღნიშნულ პერიოდში ძალიან მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მიმდინარე ფეოდალურ პროცესებში და ერთგვარი თავშესაფრის როლს ითავსებს იმერეთის მეფის მომხრე ეპისკოპოსისათვის.

ბოლოს მინდა გაგიზიაროთ ერთი დაკვირვება, რაც ამ კვლევის მთავარ პიროვნებას შეიძლება ეხებოდეს.

2020 წლის თებერვალში, კ. კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის სამეცნიერო მივლინების ფარგლებში, ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ მუზეუმში შევისწავლე XVI-XVII საუკუნეებით დათარიღებული ხელნაწერი „გამოკრებილი სამოციქულო“ K 487, რომელიც ოდესღაც მთის წმ. გიორგის მონასტრის საკუთრება იყო (ბოჭორიძე 1995: 88-89, 95). ხელნაწერის ბოლოს წინა გვერდზე (126r) შესრულებულია ათამდე ანდერძ-მინაწერი, რომელთა უმეტესობა, დაზიანების გამო, აღარ იკითხება. ამის გამო უცნობია ხელნაწერის შექმნის ზუსტი თარიღი, ადგილი, მომგებელი, გადამწერი და სხვა დეტალები. იმავე გვერდზე, ზუსტად ცენტრში, იკითხება ვინმე ლასურისძის ლაკონიური ნუსხური მოსახსენებელი მინაწერი, რომელიც, პალეოგრაფიულად, ხელნაწერის თანადროული უნდა იყოს. ლასურისძეთა საგვარეულოს საკმაოდ ხშირად ვხვდებით XIII-XVI საუკუნეების მესხური წარმომავლობის წერილობით ძეგლებში (ბერიძე 1955: 56-57); (ბრეგაძე და სხვები 1973: 117-118, 436, 439-440); (ენუქიძე და სხვები 2014: 73-75); (საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ხელნაწერი A-844: 88r); (ბრეგაძე და სხვები 1958: 322); (სურგულაძე 2016: 55). აღნიშნული წყაროების მიხედვით, ლასურისძეთა ფეოდალური სახლის წევრები სხვადასხვა დროს მესხეთის მაღალ სასულიერო და საერო თანამდებობებს ფლობენ. ლასურისძეები წარმოშობით შავშეთ-კლარჯეთიდან უნდა ყოფილიყვნენ. ისინი 1516 წლისათვის სვეტიცხოვლის საათაბაგოს ყმებს შორის იხსენიებიან და, სავარაუდოდ, კლარჯეთში ლონგოთხევის ციხეს ფლობდნენ. XVI საუკუნის შემდეგ, სავარაუდოდ ოსმალების მიერ ტაო-კლარჯეთის დაპყრობის გამო (1545 წ.), ლასურისძეთა ფეოდალური საგვარეულო აღარ გვხვდება წერილობით ძეგლებში. აღნიშნულ ხელნაწერზე მუშაობა ჯერ არ დამსრულებია და ვრცელ გამოკვლევას სამეცნიერო საზოგადოებას უახლოეს მომავალში შევთავაზებ. მანამდე კი აღვნიშნავ, რომ „გამოკრებილი სამოციქულო“ K 487-ის ბოლო გვერდზე, ანდერძ-მინაწერებს შორის ვინმე ლასურისძის მოსახსენებელი წარწერა, ლასურისძეთა მოღვაწეობის ისტორიულ-გეოგრაფიული და ქრონოლოგიური ფაქტების მიხედვით, მიგვანიშნებს, რომ ეს ხელნაწერი გადამწერილი უნდა იყოს მესხეთში (შავშეთ-კლარჯეთში?), XVI საუკუნის პირველ ნახევარში, 1545 წლამდე. ხოლო ოსმალების მიერ ტაო-კლარჯეთის დაკავების შემდეგ, ეს ხელნაწერი მთის წმ. გიორგის მონასტერში უნდა მოხვედრილიყო.

ამ ხელნაწერის 122r-ზე, ქვედა არმიის გაყოლებაზე შავი მელნით შესრულებულია 3 სტრიქონიანი მხედრული მინაწერი. ტექსტი ფერმკრთალია, გვერდის ქვედა ნაწილი მოხეულია და აკლია III სტრიქონის ძირითადი ნაწილი.

ქ. მე ვიკადრებ შენს ნახვის მონატ|²რვა, სვიმონ ბატონო, მრავალი მოკით|³ხვა... [ვენედიქტეს].

როგორც ვხედავთ, მინაწერი თითქოს ეპისტოლარული ხასიათისაა.²⁰ მისი ავტორი უცნობია, თუმცა ადრესატი ვინმე სვიმონ ბატონია. მხედრული ტექსტი პალეოგრაფიულად XVII-XVIII საუკუნეებით უნდა დათარიღდეს. თუ გავითვალისწინებთ ამ დათარიღებას, ხელნაწერის დაცულობის ადგილსა და სახელის დამთხვევას, არაა გამორიცხული, აღნიშნულ მინაწერში ნახსენები ბატონი სვიმონი სწორედ ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძე იყოს.

ამგვარად, წინამდებარე კვლევამ საკმაოდ საინტერესო დასკვნებისა და დაკვირვებების გამოთქმის საშუალება მომცა. კვლევის შედეგად აღდგა მნიშვნელოვანი ეპიზოდი როგორც უშუალოდ მთის წმ. გიორგის მონასტრის ისტორიიდან და სვიმონ ჩხეტიძის ბიოგრაფიიდან, ასევე დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო, პოლიტიკური და სოციალური ისტორიიდან.

შენიშვნები

- ¹ თუმცა, თ. ჟორდანია ხატის თუ ეკლესიის სახელობას ოთხკუთხედი ბრჩილებით აღადგენს, როგორც ქვემოთ დავრწმუნდებით, აქ მართლაც წმ. გიორგი ეწერა.
- ² ამაზე მეტყველებს 1660 წლის შეწირულობის საბუთი ნიკორწმინდელი გედევან ლორთქიფანიძისათვის, რომელიც გაცემულია ალექსანდრე III-ის ძის, ბაგრატ IV-ის მიერ. საბუთში ბაგრატ იამბოზს, რომ მან ნიკორწმინდელს განუხალა გლეხი მღვდელადის შეწირულობა, რომელიც, თავის მხრივ, მის მამას, ანუ ალექსანდრე III-ს ჰქონია შეწირული სვიმონ ნიკორწმინდელისათვის (კაკაბაძე, 1921ა: 64). აქ არ განვიხილავ ნიკორწმინდელისათვის შეწირული მღვდელადე-მღვდელადეების საკითხს, რაზეც ქვემოთ ვრცლად ვისაუბრებ. ამ ეტაპზე, მნიშვნელოვანია სვიმონ ნიკორწმინდელის ბიოგრაფიული ცნობები, რის შესახებაც აღნიშნული საბუთი მნიშვნელოვან ცნობას გვანდის – გამოდის, რომ სვიმონი ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი ყოფილა 1639 წელსაც, როდესაც ალექსანდრე III გამეფდა, ვიდრე კათალიკოს მალაქია გურიელის გარდაცვალებამდე, რომელსაც შეთავსებული ჰქონია ხონის ეპარქია. სწორედ მალაქიას შემდეგ უნდა გამხდარიყო სვიმონი ხონელი ეპისკოპოსი (გაფრინდაშვილი 2015: 197-198). თუმცა, სამართლიანობისათვის უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ალექსანდრე III პირველად 1634 წელს უნდა გამეფებულიყო, როდესაც მამამისი ლევან დადიანმა დაატყვევა (რეხვიაშვილი 1978: 40). ამგვარად, დასაშვებია, რომ მის მიერ ნიკორწმინდისათვის მღვდელადის შეწირვის აქტი 1634-1639 წლებს შორის მომხდარიყო. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ბ. გაფრინდაშვილის აზრით, XVII საუკუნის 50-იანი წლების II ნახევარში ნიკორწმინდელი მთავარეპისკოპოსი იყო სვიმონ ჯაფარიძე (გაფრინდაშვილი 2015: 237-238). ამ შემთხვევაში შეიძლება დაგვეშვა, რომ 1660 წლის საბუთში მოხსენიებული სვიმონ ნიკორწმინდელი, თანაბარი წარმატებით შეიძლება ყოფილიყო როგორც სვიმონ ჩხეტიძე, ისევე სვიმონ ჯაფარიძე. თუმცა, არქივისკოპოსი სვიმონ ჯაფარიძე ჩვენამდე შემორჩენილ წყაროებში არსად იწოდება ნიკორწმინდელ მღვდელმთავრად (მიუხედავად იმისა, რომ რაჭის ბინადარი უნდა ყოფილიყო). ამგვარად, ამ რთულ საკითხს ღიად ვტოვებ.
- ³ სვიმონის შესახებ ასევე იხ.: (მურუსიძე 2008: 51-63); (მჭედლიძე, კეზევაძე 2008: 209); (გაბისონია 2016: 35-37, 47).
- ⁴ ფონდის რაობა: „Коллекция регистров древнегрузинских грамот и гуджаров, составленных Грузино-Имеретинской синодальной канторой. Ф. 1451, ед. хр. 20, 1089-1845 гг. Коллекция создана из документов, изъятых из фонда Грузино-Имеретинской синодальной канторы в 1923 году. Регистры представляют собой изложение содержания 4184 документов, принадлежащих разным монастырям, церквям и духовным лицам. Часть документов составлена на тюркском и персидском языках“ (გზამკვლევი 1976: 268).
- ⁵ მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულმა აღწერილობამ 1637 წლის საბუთში მოხსენიებული წმ. გიორგის ეკლესიის იდენტიფიკაციის პრობლემა მტკიცედ გადაჭრა მთის წმ. გიორგის მონასტრის სასარგებლოდ, მაინც მოვიყვან რამდენიმე დამატებით არგუმენტს, თუ რატომ ვერ გაიგივდება ეს ეკლესია გელათის წმ. გიორგის ეკლესიასთან: 1. გელათის წმ. გიორგის ეკლესია, რომელიც „სადედოფლო“ ეკლესიადაც იწოდებოდა, 1545 წელს განაახლა იმერთა მეფე ბაგრატ III-მ (1510-1565). და საძვალედ დაიდგინა. 1545 წლის შემდგომ პერიოდში გელათის წმ. გიორგის ეკლესია ბიჭვინთისათვის შეუწირავთ. 1569 წლის შეწირულობის საბუთიდან, რომელიც გაცემულია იმერთა მეფის გიორგი I-ის (1565-1583) მიერ, ჩანს, რომ ამ დროს გელათის წმ. გიორგის ეკლესია გადაცემული აქვს აფხაზეთის კათალიკოსს ევდემონ ჩხეტიძეს. ამგვარად, 1545-1569 წლებში აფხაზეთის კათალიკოსი გელათში, კერძოდ, გელათის წმ. გიორგის ეკლესიაში დამკვიდრებულია. აქედან მოყოლებული, აფხაზეთის კათალიკოსთა ძირითადი რეზიდენცია გელათის წმ. გიორგის ტაძარი ხდება (იხ. ლომინაძე 1966: 178-195). ამგვარად, რთული წარმოსადგენია, რომ 1637 წლისათვის გელათის წმ. გიორგის „საკათალიკოსო“ ტაძარში ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი ყოფილიყო დადგენილი. ამ დროს გელათის სამონასტრო კომპლექსში ისედაც ორი მღვდელმთავარი იქნებოდა გამწესებული: გაენათელი ეპისკოპოსი კომპლექსის მთავარ – ღმრთისმშობლის სახელობის ტაძარში და აფხაზეთის კათალიკოსი გელათის წმ. გიორგის ეკლესიაში; 2. 1637 წლის შეწირულობის ადრესატები, როგორც ერთი იურიდიული მხარე, არიან წმ. გიორგის ეკლესიის პატრონი ხატი და ამავე ეკლესიაში დადგენილი ნიკორწმინდელი მღვდელმთავარი. თუ გავიზიარებთ მოსაზრებას, რომ საბუთში იხსენიებოდა გელათის წმ. გიორგის ეკლესია, თვითონ დიპლომატიკური აქტი იურიდიულად გაუმართავი გამოდის, რადგან წმ. გიორგის ეკლესიაში დადგენილი ნიკორწმინდელის სხვაგან გადაყვანის შემთხვევაში შეწირული გლეხები უსათუოდ დავის ობიექტი გახდებოდა შეწირულობის ადრესატებს შორის. ბუნებრივია, საბუთის იურიდიული ნორმები გულისხმობს, რომ შეწირულობის ადრესატები ერთი სენიორიის – ნიკორწმინდის საეპისკოპოსოს წიაღში არიან. შესაბამისად, ნიკორწმინდის საეპისკოპოსოში შემავალი მთის წმ. გიორგის მონასტერი – მონასტრის ეპარქიალური კუთვნილების შესახებ (ჟღენტი 2020: 93) საკვებით აკ-

მაყოფილებს აღნიშნული საბუთის იურიდიულ ნორმებს. საბუთში გელათის წმ. გიორგის ეკლესიის მოაზრება კი გარდაუვალ ინტერესთა კონფლიქტს გულისხმობს, რაც ალოგიკური იქნებოდა; 3. როგორც ზემოთაღნიშნულ ვნახეთ, გ. მჭედლიძისა და მ. კეზევაძის წიგნიდან მოყვანილი ციტატა მთავრდება შემდეგი სახით: „ამ შემთხვევაში (იგულისხმება 1637 წლის სამეფო შეწირულობის საბუთი გელათის მონასტრისადმი – ნ. ჟ.) სვიმონ ჩხეტიძე მოხსენიებული არ არის, ალბათ იმიტომ, რომ იგი საბუთის გაცემის დროს ნიკორწმინდელი აღარ იყო“ (იხ. ზემოთ). ავტორთა აზრის საპირისპიროდ, ვფიქრობ, ეს კიდევ ერთხელ მიუთითებს, რომ მანამდე განხილული 1637 წლის საბუთი სწორედ ნიკორწმინდელის საეპისკოპოსოში მოქცეულ მთის წმ. გიორგის ხატს/ეკლესიასა და მასში დადგინებულ სვიმონ ნიკორწმინდელისადმი გაცემული და არა გელათის წმ. გიორგის ეკლესიისადმი.

⁶ №547-552 საბუთების ანოტაციების საერთო სათაური: „ქუთაისის და რაჭის უზღებთან შორის მთისწმინდის გიორგის ეკლესიისანი“; №548 საბუთის ანოტაციის შესავალი: „მისვე მთის წმ. გიორგის ეკლესიისადმი...“; №550 საბუთის ანოტაციის შესავალი: „იმავე მთის წმ. გიორგის ეკლესიისადმი...“; №551 საბუთის ანოტაციის შესავალი: „მისვე მთის წმ. გიორგის ეკლესიისადმი...“; №552 საბუთის ანოტაციის შესავალი: „მისვე მთის წმ. გიორგის ეკლესიისადმი...“ (ფონდი №1451: სამქე 16, 436-443).

⁷ როგორც ჩანს, საბუთის დედანში მცირე დამორებით ეწერა „...ეს ფაფუა...“, რაც თ. ჟორდანიამ არასწორად ამოიკითხა როგორც სახელი „ესფოფოა“.

⁸ როგორც ჩანს, მთის წმ. გიორგის მონასტრისადმი გაცემული ამ შეწირულობის შემთხვევაში გეოგრაფიული წარმომავლობის დაზუსტება საჭირო გახდა იმის გამო, რომ ამ მონასტრის მიწათმფლობელობა განლაგებული იყო როგორც რაჭაში, ასევე ზემო იმერეთშიც (ჟღენტაძე 2011: 206-214.). აქვე უნდა ითქვას, რომ XVI-XVII საუკუნეების საისტორიო საბუთებით ცნობილი ყველა მღვდელაძე ნიკორწმინდელისათვისაა შეწირული: 1544 წელს რაჭის სოფ. ლადისში (დღევანდელი – ლადიში) მცხოვრები მღვდელაძეების 2 კომლი ბაგრატ III იმერთა მეფემ შესწირა ნიკორწმინდის ეკლესიას (ბაქრაძე და სხვები 2004: 233); 1637 წლის ზემოთ განხილული საბუთით რაჭველი ფაფუა მღვდელაძე მთის წმ. გიორგის მონასტერს შესწირეს (იხ. ზემოთ); ასევე ზემოთ უკვე ნახსენები 1660 წლის საბუთის მიხედვით, ალექსანდრე III-ს სვიმონის ნიკორწმინდელობის დროს ბაჯში მცხოვრები დათუა მღვდელაძე „წმინდის ნიკოლოზისათვის“ შეწირა (კაკაბაძე 1921: 64). აღსანიშნავია, რომ სოფელი ბაჯი და ლადიში ერთმანეთის მოსაზღვრე სოფლებია ქვემო რაჭაში. როგორც ჩანს აქ იყო მღვდელაძეების განსახლების ძირითადი არეალი. სავარაუდოდ, აქედანვე უნდა ყოფილიყო ფაფუა მღვდელაძეც. აქვე აღვნიშნავ, რომ 1637 წლის საბუთის ფაფუასა და 1660 წლის დათუას შორის შესაძლო ნათესაური კავშირის საკითხი გაურკვეველი რჩება. ბუნებრივია, შეიძლება გაჩნდეს ეჭვიც: ხომ არ იყვნენ დათუა და ფაფუა მღვდელაძე ერთი და იგივე პირი? ეს შესაძლო იქნებოდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კი დავუშვებდით 1637 წლის საბუთში მღვდელაძის სახელის არასწორ ამოკითხვას („ფაფუა“ „დათუა“ ნაცვლად). თუმცა, ვინაიდან საბუთის დედნის აღმწერი კითხულობს ფაფუა-ს, ხოლო თ. ჟორდანიას ესფოფოა-ს, განსხვავებების მიუხედავად, ვფიქრობ, მაინც გასამიჯნია ფაფუა და დათუა მღვდელაძეები.

⁹ თ. ჟორდანიას გამოქვეყნებული ფრაგმენტიდან ვიტყვობთ, რომ მონასტრისათვის შეწირული მღვდელაძე მეფის „კერძი“, ანუ მეფის კუთვნილი ყმა იყო. რადგან საქმე გვაქვს კერძო შეწირულობის აქტთან, მეფეს ჰქონდა უფლება სანაცვლოდ კონკრეტული სამსახური მოეთხოვა (კერძო შეწირულობის აქტის არსისა და ურთიერთვალდებულებების შესახებ ვრცლად იხ.: (სურგულაძე 2006: 91). ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ეს იყო მღვდელმთავრისა და მონასტრის კრებულის მიერ ჩასატარებელი წირვა მარიამობის დღესასწაულზე. დღესაც კი მთის წმ. გიორგის მონასტრის მთავარი დღესასწაული, მიუხედავად მონასტრის სახელობისა, მარიამობას, 28 აგვისტოს, ძველი სტილით 15 აგვისტოს) აღინიშნება. მინიშნებები იმის შესახებ, რომ ეს ტრადიცია ძველი დროიდანვე მომდინარეობს, გვხვდება მთის წმ. გიორგის მონასტრის თითქმის ყველა შემორჩენილ საისტორიო საბუთში: მეფე გიორგი III-მ 1637 წლის შეწირულობის საბუთის გარდა, მარიამობის მნიშვნელობის ხაზგასმასა და ამ დღეს კონკრეტული მსახურების დაწესებას ვხვდებით ასევე იმერეთში გამეფებული ვამეყ დადიანის 1661 წლის შეწირულობის საბუთში, სადაც იგი ამბობს: „მეფედ დავჯვდით და მარიამობას დღეს შენდა თაყუანისსაცემლად მოვედით...“ (კაკაბაძე 1921: 64-65); (ფონდი №1448: საბუთი №2150); 1680-1685 წლებში სვიმონ ნიკორწმინდელმა, შეწირულობის სანაცვლოდ მარიამობის წინა დღეს ჟამის წირვა დაუდგინა ბერებს (კაკაბაძე 1921: 81-82); (ფონდი №1448: საბუთი №1533.); 1795 წელს მარიამ დედოფალმა შეწირულობის საბუთის განახლების სანაცვლოდ მარიამობა დღეს ჟამის წირვა დაუდგინა მონასტრის დეკანოზს, მღვდელს და მთავარი-იაკონს (კაკაბაძე 1921: 108.). მოხსენება სათაურით „მარიამობა, როგორც მთის წმ. გიორგის მონასტრის მთავარი დღეობა (წარმართული ძირი, ქრისტიანული ტრანსფორმაცია, ისტორიული ტრადიცია)“ წავიკითხე 2017 წლის 21 ნოემბერს ი. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ორგანიზებულ ახალგაზრდა მეცნიერთა I საერთაშორისო სიმპოზიუმზე ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში (თბილისი, 20-23 ნოემბერი). დაწყებული მაქვს მუშაობა მარიამობის, როგორც მთის წმ. გიორგის მონასტრის მთავარი დღეობის, შესახებ და მომავალში ვეცდები ეს საკითხი ვრცელი ნაშრომის სახით წარმოვადგინო.

¹⁰ მითუმეტეს, ი. ხუსკივაძის აზრით, ნიკორწმინდის ეკლესიის მოხატულობა XVII საუკუნის 60-70-იან წლებს უნდა ეკუთვნოდეს (ხუსკივაძე 2003: 113-114).

- ¹¹ ამაზე მიუთითებს ის, რომ სვიმონის ძმა იყო XVII საუკუნის კიდევ ერთი ცნობილი პოლიტიკოსი სეხნია ჩხეიძე, რომელიც იმერელი ჩხეიძეების წარმომადგენელია (სოსელია 1973: 42-43).
- ¹² არქანჯელო ლამბერტის „წმინდა კოლხეთის“ უახლეს გამოცემაში, წყაროში მოხსენიებული პაატა ზულოხია სამართლიანადაა გაიგივებული პაატა წულუკიძესთან, თუმცა, შესაბამის კომენტარში პაატა წულუკიძე შეცდომით გაიგივებულია დადიანის მეორე ვეზირთან, რომელიც დადიანმა თავის ცოლთან ლალატში ამხილა, ზარბაზანში ჩადო და ზარბაზნის გასროლით სიკვდილით დასაჯა (მერკვილაძე 2020: 289, 442). სინამდვილეში ამ ვაზირს პაპუნა ერქვა და მისი სიკვდილით დასაჯა 1620-იან წლებში მოხდა (რეხვიაშვილი 1989: 30-31). აღსანიშნავია ისიც, რომ პაატა „წუნკის“ შვილი – მერაბ წულუკიძე, რომელიც XVII საუკუნის II ნახევრის გამორჩეული ფიგურაა იმერეთის სამეფოში, ლევან დადიანის აღზრდილი იყო. მან, როგორც ჩანს, თავისი პოლიტიკური წარმატებების ხარჯზე მოახერხა რაჭაში დაბრუნება და ფართო ქტიტორულ საქმიანობას მიჰყო ხელი. მისი ქტიტორობით შესრულებულ წარწერებში მერაბი აღნიშნავს, რომ ის ლევან დადიანმა გაზარდა. გარდა ამისა, ამ წარწერებში იგრძნობა ლევან დადიანის ქტიტორული წარწერების სტილის (საკუთარი წარმატებების განმადიდებელი ტექსტების) გავლენაც (თაყაიშვილი 2017: 293-296).
- ¹³ ი. ხუსკივაძე, ნიკორწმინდის ტაძრის მხატვრობის XVII საუკუნის 60-70-იანი წლებით დათარიღებისას, სადაც (სამხრეთ-აღმოსავლეთ აფსიდის ქვედა რეგისტრზე) სხვათაშორის შემორჩა პაატა წულუკიძის გამოსახულებაც, ერთ-ერთ მიზეზად მოაქვს წულუკიძეების უფლებების აღდგენა მათ მამულებზე პაატა „წუნკის“ ძის – მერაბ წულუკიძის დროს (ხუსკივაძე 2003: 114). მართალია, ვახუშტის მიხედვით, პაატას „წუნკის“ განდევნის შემდეგ გიორგი მეფემ წულუკიძეებს „მიუხუნა მამულნი“, თუმც, როგორც ჩანს, უშუალოდ ნიკორწმინდიდან – წულუკიძეთა საძვალე ადგილიდან მათი განდევნა ვერ მოხერხდა.
- ¹⁴ საინტერესოა, რომ მოგვიანებით, კიდევ ერთ საისტორიო საბუთში სვიმონ ჩხეტიძე კიდევ ერთხელ იწოდება „დადგინებულად“. ესაა 1661 წლის იმერეთში გამეფებული ვამეყ დადიანის შეწირულობის საბუთი ბიჭვინთის ღვთისმშობლისათვის, სადაც ვკითხულობთ: „...დაგვიდევით სიგელი ესე თქვენ ცათა მობაძვსა ბიჭვინთისა ღვთისმშობელსა და მას შინა დადგნებულსა ქუთათელ კზსა ჩხეტიძესა პატრონსა სვიმონს“ (კაკაბაძე 1921ა: 66). ბ. ლომინაძემ, სხვადასხვა საისტორიო საბუთისა და თანადროული უცხოელი მემკვიდრეების მონაცემებზე დაყრდნობით, დაასკვნა, რომ XVI საუკუნის II ნახევარში აფხაზეთის კათალიკოსის რეზიდენცია ბიჭვინთიდან გელათში გადმოვიდა. 1569 წლისათვის გელათის წმ. გიორგის ეკლესია უკვე „საკათალიკოსო ეკლესია“ იწოდება. იმავე პერიოდში, 1568 წელს მოქმედი ბიჭვინთის ღვთისმშობლის ხატი გელათში ასვენია. აფხაზეთიდან წამოსული კათალიკოსი ველარასდროს უბრუნდება ბიჭვინთს, როგორც რეზიდენციას. თუმცა, წელიწადში ერთხელ მაინც, მირონის მოსამზადებლად, სტუმრობს ბიჭვინთს. კათალიკოსი სვიმონ ჩხეტიძე, როგორც ამავე დროს ქუთათელი მღვდელმთავარი და სამეფო კარის საქმეებში აქტიურად ჩართული პირი, უმეტეს დროს სწორედ ქუთაისში ატარებს. ყოველ შემთხვევაში ასე იყო მაკარი და პავლე ალუპოელების იმერეთში ყოფნის დროს – 1664 წელს (ლომინაძე 1966: 200-205). ამგვარად, 1661 წლის ვამეყ დადიანის საბუთის ზემოთ მოყვანილი ციტატის შინაარსის გაგება ორი მნიშვნელობითაა შესაძლებელი: 1. ვამეყი, მიმართავს რა ბიჭვინთის ღვთისმშობელს, როგორც იურიდიულ პირს, რომელმაც ამ დროისათვის კარგა ხანია რაც ბინა დაიღო გელათში, გელათშივე (წმ. გიორგის „საკათალიკოსო“ ეკლესიაში) დადგინებულად გულისხმობს სვიმონ ჩხეტიძეს; 2. 1661 წლისათვის იმერეთში გამეფებულმა ვამეყ დადიანმა სცადა ბიჭვინთში მოშლილი საკათალიკოსო რეზიდენციის დაბრუნება, გადაასვენა ხატი და ბიჭვინთშივე დაადგინა კათალიკოსი სვიმონ ჩხეტიძე. ეს ურთულესი, და ამავე დროს უმნიშვნელოვანესი საკითხია და ცალკე ვრცელ გამოკვლევას საჭიროებს. თუმცა, ვფიქრობ, ამ ორი შესაძლო ვარიანტიდან, მეორე უფრო რეალურია. თუნდაც იმიტომ, რომ საბუთში ვამეყი ხაზს უსვამს სვიმონის დადგინების ფაქტს, რაც ბიჭვინთზე უნდა მიუთითებდეს, და არა გელათზე, სადაც, ამ დროისათვის კათალიკოსის რეზიდენცია უკვე დაახლ. 1 საუკუნის წინ გადმოვიდა და არ წარმოადგენდა ახალ ამბავს. 1637 წლისაგან განსხვავებით, 1661 წლისათვის ან უკვე „ქუთათელი კათალიკოსი“ სვიმონის ბიჭვინთში გამწესება გამოწვეული უნდა ყოფილიყო არა შიდა ფეოდალური დაპირისპირებით, არამედ გაცილებით მასშტაბური ეთნიკური, რელიგიური და სოციალ-პოლიტიკური პროცესებით, რომელიც ამ პერიოდის აფხაზეთში მიმდინარეობდა.
- ¹⁵ აქვე მინდა აღვნიშნო, რომ არის მცირე შესაძლებლობაც, რომ სვიმონ ჩხეტიძე არც არასდროს ყოფილიყო ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო რეზიდენციაში. არაა გამორიცხული წულუკიძეთა ფაქტორის გამო სვიმონ ჩხეტიძე თავიდანვე – ეპისკოპოსად კურთხევის შემდეგ პირდაპირ მთის წმ. გიორგის მონასტერში გაემწესებინათ. მიუხედავად იმისა, რომ ამის ალბათობა გაცილებით ნაკლებია, როგორც ვარაუდი, ის მაინც იმსახურებს არსებობას.
- ¹⁶ მაღაქია რომ, მართლაც, ლევან დადიანის დადგენილი იყო კათალიკოსად და გურიელად პირდაპირ ადასტურებენ დონ ჯუზეპე ჯუდიჩე მილანელი და დონ ქრისტოფორო დე კასტელი. კასტელის ცნობითვე, სვიმონ გურიელსა და ლევან დადიანს შორის მომხდარი ბრძოლისას მაშველი ჯარით მოსული პატრიარქი მაღაქია ლევან დადიანს ეხმარებოდა იხ.: (გიორგაძე 1964: 36, 76, 93); (გიორგაძე 1976: 48).
- ¹⁷ ქელიშის მონასტერი, ისევე როგორც მთის წმ. გიორგის მონასტერი, მდ. შარეულას აუზში მდებარეობს და მთის წმ. გიორგის მონასტრიდან დაშორებულია სულ რაღაც 8 კილომეტრით (ჩრდილო-აღმოსავლეთით). ამ აქტით, ქელიშის მონასტერი გელათის მონასტრის მდიდარი ხაზინისა და სინამდევების სახი-

ზარი გამხდარა, რასაც ქელიშის მონასტრის წინამძღვრის 1838 წლის ანგარიში და ქელიშში დაცული გელათური წარმოშობის ხატები ადასტურებენ (ხელაია 2011: 163-164). ზოგადად, გელათისა და მთის წმ. გიორგის მონასტრის ურთიერთმიმართება ცალკე საკითხია. ჩემი აზრით, 1106-1534 წლებს შორის, მთის წმ. გიორგის მონასტერი გარკვეული სახით გელათის მონასტრის სენიორიის ნაწილი უნდა ყოფილიყო. ვრცლად იხ. (ჟღენტაძე 2020: 89-96).

- ¹⁸ მოჯალაბე – ყმა გლეხთა უმდაბლესი სოციალური კატეგორია XVII-XIX საუკუნეების დასავლეთ საქართველოში. დოკუმენტებში მოჯალაბე ზოგჯერ იწოდება მესადგომედ ან მოსახლედ (მეგრულად – დოლმხაზარე). მოჯალაბე იყო ტყვე, ნაძვითი ან ნასყიდი ადამიანი. მას საკუთარი მიწა და კარ-მიდამო არ გააჩნდა, თავისი ოჯახით მებატონის კარზე ცხოვრობდა. ის მებატონის სრულ განკარგულებაში იყო და ყველაზე მძიმე და სათაკილო სამუშაოებს ასრულებდა (ლორის მწყემსვა, შემის დამზადება, ღომის ცეხვა). ბატონს შეეძლო მოჯალაბის ოჯახის წევრები ცალ-ცალკე გაეყიდა. მოჯალაბეს ქალიშვილის გათხოვებაც ეკრძალებოდა. იგი თითქმის მონურ მდგომარეობაში იყო იმ განსხვავებით, რომ ბატონს მისი მოკვლის უფლება არ ჰქონდა. გლეხის გადაყვანა მოჯალაბის კატეგორიაში სასჯელის ერთ-ერთ უმძიმეს ზომად ითვლებოდა (ჩხატარაიშვილი 1984: 159). ბ. ლომინაძის აზრით ტერმინმა „მოჯალაბე“, რომელიც, მკვლევრის აზრით, სწორედ ამ 1637 წლის გელათურ საბუთში გვხვდება პირველად, ჩაანაცვლა ქართული ტერმინი „მოსასახლე“ (ლომინაძე 1954: 111).
- ¹⁹ სახასო – მეფის, მისი ოჯახის წევრებისა და თავადების დომენი ფეოდალურ საქართველოში (შოშიაშვილი 1985: 241).
- ²⁰ მსგავსი მიმონერა მინანერების სახით გვხვდება იმავე ხელნაწერის 9r-v-ზე, სადაც ვკითხულობთ ვინმე ბატონ იოსებისა და სპირიდოს მოკლე წერილებს ერთმანეთის მიმართ.

დამონებანი

ბაქრაძე და სხვები 2004: პირთა ანოტირებული ლექსიკონი, XI-XVII სს. ქართული ისტორიული საბუთების მიხედვით, III, მასალები შეკრიბეს და გამოსაცემად მოამზადეს: ა. ბაქრაძემ, ლ. რატიანმა და გ. ოთხმეზურმა. ტომი შეადგინეს დ. კლდიაშვილმა და მ. სურგულაძემ. თბილისი, არტანუჯი.

ბერიძე 1955: ვ. ბერიძე, სამცხის ხუროთმოძღვრება, თბილისი, მეცნიერება.

ბრეგაძე და სხვები 1958: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ახალი (Q) კოლექციისა, ტ. II, შედგენილია და დასაბუთდად დამზადებული თ. ბრეგაძის, თ. ენუქიძის, ნ. კასრაძის, ელ. მეტრეველის, ლ. ქუთათელაძისა და ქრ. შარაშიძის მიერ, ი. აბულაძის რედაქციით. თბილისი, მეცნიერება.

ბრეგაძე და სხვები 1973: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა, ტ. II, შეადგინეს და დასაბუთდად მოამზადეს: თ. ბრეგაძემ, მ. ქავთარიამ და ლ. ქუთათელაძემ, ელ. მეტრეველის რედაქციით, თბილისი, მეცნიერება.

ბოჭორიძე 1995: გ. ბოჭორიძე, იმერეთის ისტორიული ძეგლები და სიძველეები, თბილისი, მეცნიერება.

გაბისონია 2016: პ. გაბისონია, ქუთაისის საეპისკოპოსოს ისტორია, თბილისი.

გაფრინდაშვილი 2015: ბ. გაფრინდაშვილი, რაჭა-იმერეთის საეპისკოპოსოები, (გელათი, ხონი, ნიკორწმინდა 1529-1820 წწ.), თბილისი.

გზამკვლევი 1976: *Центральный государственный исторический архив, Путеводитель*, второе уточненное и дополненное издание, Тбилиси.

გიორგაძე 1964: დონ ჯუზეპე ჯუდიჩე მილანელი, წერილები საქართველოზე. XVII საუკუნე. იტალიური ტექსტი თარგმნა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო ბ. გიორგაძემ, თბილისი, მეცნიერება.

გიორგაძე 1976: დონ კრისტოფორო კასტელი, ცნობები და აღბოძი საქართველოს შესახებ, ტექსტი გაშიფრა, თარგმნა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო ბ. გიორგაძემ, თბილისი, მეცნიერება.

დვალი 1968: მ. დვალი, ლეკნარის წმ. გიორგის ეკლესია, მაცნე, №4, თბილისი, მეცნიერება.

ენუქიძე და სხვები 2014: ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, ტ. III, XV საუკუნის მეორე ნახევარი, შეადგინეს თ. ენუქიძემ, დ. კლდიაშვილმა, მ. სურგულაძემ, გამოსაცემად მოამზადა მზია სურგულაძემ, თბილისი.

თაყაიშვილი 2017: ე. თაყაიშვილი, არქეოლოგიური მოგზაურობა რაჭაში 1919 და 1920 წწ. თხზულებანი. 4. თბილისი. არტანუჯი.

თოდუა 1982: მაკარი III ანტიოქიელი პატრიარქი, ცნობები საქართველოს შესახებ. „არმაღანი“ აღმოსავლური მწერლობის ნიმუშები. შემდგენელი მ. თოდუა. თბილისი, საბჭოთა საქართველო.

კაკაბაძე 1921ა: ს. კაკაბაძე, დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები, I, ტფილისი.

კაკაბაძე 1921ბ: ს. კაკაბაძე, დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები, II ტფილისი.

ლომინაძე 1954: ბ. ლომინაძე, ფეოდალური მეურნეობის ორგანიზაციის ისტორიიდან გვიანფეოდალურ საქართველოში, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვ. 30, თბილისი.

ლომინაძე 1966: ბ. ლომინაძე, ქართული ფეოდალური ურთიერთობების ისტორიიდან, სენიორიები, I, თბილისი, მეცნიერება.

- მერკვილაძე, გაბისონია 2012/2013:** დ. მერკვილაძე, პ. გაბისონია, არქანჯელო ლამბერტის „წმინდა კოლხეთი“. ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის შრომები, XII-XIII, თბილისი.
- მერკვილაძე 2020:** არქანჯელო ლამბერტი, *წმინდა კოლხეთი*, იტალიურიდან თარგმნა გიორგი ცეციტიშვილმა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, განმარტებები და საძიებლები დაურთო დავით მერკვილაძემ. თბილისი, არტანუჯი.
- მურუსიძე 2008:** მ. მურუსიძე, ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსთა ქრონოლოგიური რიგი, *ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის შრომები*, კრებული XVIII, ქუთაისი.
- მჭედლიძე, კეზევაძე 2008:** გ. მჭედლიძე, მ. კეზევაძე, *ქუთაის-გაენათის ეპარქია (ისტორია და თანამედროვეობა)*, ქუთაისი. საგამომცემლო ცენტრი.
- ოთხმეზური და სხვები 2007:** პირთა ანოტირებული ლექსიკონი, XI-XVII სს. ქართული ისტორიული საბუთების მიხედვით, IV, მასალები შეკრიბეს და გამოსაცემად მოამზადეს: გ. ოთხმეზურმა, გ. მჭედლიძემ, მ. სურგულაძემ, დ. ჟღენტმა, ა. ბაქრაძემ, თ. ენუქიძემ და დ. კლდიაშვილმა. ტომი შეადგინეს მ. სურგულაძემ და დ. კლდიაშვილმა, თბილისი, არტანუჯი.
- ჟორდანია 2018:** თ. ჟორდანია, *ქრონიკები*, II, გამოსაცემად მოამზადა მ. ჭუმბურიძემ, ტომის რედაქტორი ი. ბერიძე, თბილისი, არტანუჯი.
- ჟღენტი 2011:** ნ. ჟღენტი, მთის წმ. გიორგის საბუთი 1465-1467 წლებისა (დადგენილი ტექსტი და კლასიფიკაცია), ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, № IV, თბილისი, მერიდიანი.
- ჟღენტი 2020:** ნ. ჟღენტი, დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო სენიორიების ისტორიიდან – გელათი და მთის წმ. გიორგის მონასტერი (ისტორიული კავშირები). წმ. გრიგოლ ფერაძე 120 – წმიდა გრიგოლ ფერაძის I საერთაშორისო კონფერენცია საქართველო და ქრისტიანული ცივილიზაცია (მასალები). თბილისი.
- რეხვიაშვილი 1978:** მ. რეხვიაშვილი, დასავლეთის საქართველო XVII საუკუნეში (ნარკვევები), თბილისი, მეცნიერება.
- რეხვიაშვილი 1989:** მ. რეხვიაშვილი, იმერეთის სამეფო (1462-1810 წწ.), თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- სოსელია 1973:** ო. სოსელია, *ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიიდან (სათავადოები)*, I, თბილისი, მეცნიერება.
- სოსელია 1981:** ო. სოსელია, *ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალ-პოლიტიკური ისტორიიდან (სათავადოები)*, II, თბილისი, მეცნიერება.
- სურგულაძე 2006:** მ. სურგულაძე, *ქართული საისტორიო აქტები*, XI-XV სს. თბილისი, არტანუჯი.
- სურგულაძე 2016:** ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, ტ. IV, ქართული ისტორიული საბუთები, XVI საუკუნე (ქართლი და სამცხე საათაბაგო), ტომი შეადგინა და ქართული ტექსტები მოამზადა მ. სურგულაძემ. სპარსული ტექსტები მოამზადა თ. აბაშიძემ. თბილისი.
- სხეც A-844:** კ. კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ხელნაწერი A-844.
- ფონდი №1451:** საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი №1451, საქმე №16.
- ფონდი №1448:** საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს ეროვნული არქივის ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი №1448.
- ქორიძე 2000:** თ. ქორიძე, სვიმონ ჩხეტიძე, დასავლეთ საქართველოს კათალიკოსები, საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქები, თბილისი, ნეკერი.
- ყაუხჩიშვილი 1959:** ბერი ეგნატაშვილი. ახალი ქართლის ცხოვრება, ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. II, თბილისი, საბჭოთა საქართველო.
- ყაუხჩიშვილი 1973:** ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. IV. თბილისი, მეცნიერება.
- შოშიაშვილი 1985:** ნ. შოშიაშვილი, სახასო, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. IX, თბილისი, მეცნიერება.
- ჩხატარაიშვილი 1984:** ქ. ჩხატარაიშვილი, მოჯალაზე, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. VII, თბილისი, მეცნიერება.
- ხელაია 2011:** ა. ხელაია. *მოგ ზაურობა რაჭა-ლეჩხუმში*, მწიგნობრობა ქართული, სასულიერო მწერლობა, ტ. 12, თბილისი.
- ხუსკივაძე 2003:** ი. ხუსკივაძე, ნიკორწმინდის ტაძრის მოხატულობა, საქართველოს სიძველენი, 3, თბილისი.

სურ. 1 მთის წმ. გიორგის მონასტერი, მ. დვალის ფოტო, 1954 წ.

ONE EPISODE FROM THE 17TH CENTURY HISTORY OF MTIS (MOUNT) ST. GEORGE MONASTERY – THE APPOINTMENT OF BISHOP OF NIKORTSMINDA SVIMON CHKHETIDZE IN THE MONASTERY

Nikoloz Zhghenti

The subject of the research is a lost deed of donation of 1637, granted by King of Imereti Giorgi III to some St. George's church and the bishop of Nikortsminda Svimon Chkhetidze, who was appointed in the same church at the moment. Later Svimon Chkhetidze became the bishop of Kutaisi and after the Catholicos of Abkhazeti (western Georgia). He was known as one of the most important persons in the history of Imereti in 17th century. The deed of donation of 1637 is the oldest historical source which includes biographical data about this person. Even though this document is well known in academic literature, there is no proper source-critical study of the document and its different issues.

This article is based on two main issues about this deed: the identification of the St. George's church mentioned in the text and the reason of appointment of bishop of Nikortsminda in this church and not the Nikortsminda cathedral itself.

In the National Archives of Georgia is preserved the 19th century catalogue 1451-16 – the descriptions and anotations of Mtis (Mount) St. George Monastery's documents. Among these documents I found the desription and anotation of the abovementioned lost deed's original of 1637. Accordingly, St. George's church

mentioned in this document was identified as the main church of Mtis (Mount) St. George Monastery, located about 8-10 kilometers west from Nikortsminda Cathedral.

After solving the first problem of the article, I tried to solve second one. There is no direct information, any kind of source, mentioning the reason why Svimon Chkhetidze was appointed in this Monastery. But, according to the multiple historical sources of the period, I tried to restore the historical process which could indicate the real reason of this act:

In 1630s, the military conflict between King of Imereti and Duke of Odishi reached its highest point. Whole western Georgia was divided into two military camps – King Giorgi III with his supporters and Duke Levan II Dadiani with his supporters. The feudal house of Chkhetidzes, the representative of which was Svimon of Nikortsminda, were on King's side. The first vizier of Levan Dadiani was Paata Tsulukidze – the representative of the feudal house which owned Nikortsminda Cathedral as the family crypt. Earlier Paata Tsulukidze has been expelled from his owned lands by King of Imereti Giorgi III. The Catholicos of Abkhazeti – Malakia Gurieli – was also on Dadiani's side. In the battle at Kaka's bridge King Giorgi was imprisoned by Levan Dadiani, as a result of what the political initiative in Western Georgia was ruled by Dadiani and his supporters.

Supposedly, in the same period, because of the demand of Tsulukidzes feudal house, the bishop of Nikortsminda Svimon Chkhetidze has been expelled from his Cathedral and was appointed in Mtis (Moint) St. George Monastery in the same eparchy. Later, in 1637, newly released King Giorgi made donation to this Monastery and Svimon, supposedly, to compensate the loss which was caused by his recent political failure.